

ukvarjamo s sodobno zgodovino, nimamo težav z razbiranjem virov ali da jih imamo vsaj bistveno manj kot tisti, ki se, denimo, ukvarjajo s srednjim ali novim vekom ali še starejšimi obdobji. To velja le deloma. Razvozlanje imen, kratic posameznih besed, iskanje pomena in podtonov zapisanih stavkov pri dokumentih, ki so obravnavani v tej knjigi, ni nič manj težavno kot pri starejših obdobjih. Zahteva izjemno potrpežljivost, zelo dobro poznavanje historične stvarine in obravnavanega zgodovinskega obdobja. Šele ko so dokumenti pretipkani, urejeni, komentirani in natisnjeni, postanejo splošno dostopni. S tem se močno poveča moč njihove uporabe.

Izdaja zbirke virov te vrste je področje, kjer se prepletata izrazito arhivsko in izrazito raziskovalno delo, stroka in znanost. Za kakovostno pripravo je torej nujna strokovna dozorelost. Sam sem pri knjige vesel iz več razlogov. Prvič iz golega pragmatizma, saj mi bo, kot vsem, ki se ukvarjamo s sodobno zgodovino, precej olajšala raziskovanje in omogočila, da kakšno razpravo ali poglavje napišemo brez dolgotrajnega sedenja v arhivih. Drugič zato, ker je eden od dokazov, da so arhivisti – vsaj v veliki meri – tudi z najbolj občutljivim gradivom (kljub raznim drugačnim namigovanjem, ki jih občasno lahko slišimo) ravnali resno in odgovorno, v skladu z zavezanostjo pravnim normam in etiki poklica. In tretjič – tokrat predvsem na osebni ravni – kot Darinkin prijatelj in nekaj let tudi njen arhivski sodelavec sem vesel zato, ker je kljub vodenju oddelka, vsakdanjemu odgovornemu arhivskemu delu zmogla tudi izdajo te zbirke virov.

Božo Repe

Tatjana Rezec-Stibilj, Lojz Tršan, Filmsko gradivo Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije, tretji del, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2000, 295 strani

V teh spremenljivih časih je pravo olajšanje videti, da se nekatere stvari prav nič ne spreminjajo in da ostajajo takšne, kot morajo biti. Žlahtno konzervativne in strokovno neoporečne. Razveseli in navduši pa nas lahko spoznanje, da se je to primerilo kljub generacijski zamenjavi piscev; čeprav sta novi pričujoči zvezek s popisom filmskega gradiva Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije sestavila mlada nadaljevalca dela gospoda Ivana Nemanica – gospa Tatjana Rezec-Stibilj in gospod magister Lojz Tršan.

Podrobnosti o obliki in vsebini zvezka sta oba pisca pregledno in jedrnatopisala v uvodu, iz katerega povzemam le nekaj najpomembnejših dejstev: v zvezku je opisano petsto trinajst filmov, ki tako – z že objavljenimi inventarji – dosejajo vedno bolj osupljivo število tisoč sedemsto šestindevetdeset strokovno obdelanih filmov. Opozoriti velja predvsem na nove

stare filme: Postojno iz leta 1909, Postojnsko jamo iz leta 1926, Generala Maistra iz leta 1918, film "Oj, lijetni sivi Sokole" iz leta 1934 ter Planico iz leta 1936. Pomembna novina so manj znani filmi številnih producentov, ki v strokovnih pisanjih doslej niso bili pogosto omenjeni. Gre predvsem za izdelovalce naročenih predstavitvenih, propagandnih in vzgojno-izobraževalnih filmov, med katerimi je več kot trideset let prednjačil Unikal studio Ljubljana. Ta je združeval filmske ustvarjalce, ki so, na videz ob robu glavne filmske struge, ustvarjali svoja dela, za katera so mnogi menili, da spadajo v nekako ne prav resno amatersko okolje. Pa se – kot mnogokdaj – iz časovno le malo bolj oddaljenega gledišča izkaže, da se od tako imenovanih "umetniških", "profesionalnih" izdelkov prav nič ne ločijo; še več: izkaže se, da so o svojem času na svoj način povedali mnogo več, kot bi jim bili pripravljene priznati. Ne nazadnje so v številnih predstavljani vsi pomembnejši "paradni konji" totalitarnega enoumnega slovenskega gospodarstva: Elektrogospodarstvo Slovenije, Iskra Kranj, Tovarna avtomobilov Maribor, Železarna Jesenice, Pionir Novo mesto, SCT Ljubljana, Ingrad Celje, pa tudi Republiški sekretariat za ceste.

Samo predstavljamo si lahko vrednost teh filmov čez nekaj desetletij, ko bomo ugotovili, da imamo o svojem delu in nehanju slikovite prikaze iz šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih let, iz devetdesetih in iz novega tisočletja pa ne, ker smo podjetja uničili in zamenjali trajni film za prehitro minljiv magnetoskopski trak.

Kot oba prejšnja tudi pričujoči zvezek prinaša obsežna posebna kazala: krajevno kazalo, kazalo ustvarjalcev, kazalo stvarnih gesel in abecedni seznam filmov.

Pregled kazal pokaže nekaj zanimivih vsebinskih premikov: predvsem kazali ustvarjalcev in stvarnih gesel se kar vidno razlikujeta od seznamov v prvih dveh knjigah. Pojavijo se nova imena filmskih ustvarjalcev, pri nekaterih, že v prvih dveh knjigah vidnih imenih, dramatično poskoči število ob imenih zapisanih števil. Zame osebno pa je še posebej zanimivo kazalo stvarnih gesel, ki bi lahko bilo – malo za šalo, malo zares – prava mala kulturološka ali celo socialno-ekonomska formalna analiza časa, ki ga zajema. Če preštejemo samo število ob posameznih geslih izpianih števil, se nam pokažejo zabavne in zanimive posebnosti, pa tudi podobnosti in razlike od prej opisanih časov. Kar zadeva gesla pod črko A, je podobnost s prejšnjima dvema knjigama še najbolj očitna: daleč največkrat so omenjeni avtomobili in vse kar sodi k njim, so pa agrumi posebnost tega tretjega zvezka, saj jih v prejšnjih ne srečamo. Črka B je še vedno v duhu časa posvečena predvsem betoniranju, bagru in bazenom. Največkrat prikazani pojmi črke C so cerkve, cvetje in ceste. Čolni, čebele in časopis so čudno nedoločena skupina. V družbi črke D se ob usihajočih delavcih bolj številno pojavijo diskoteke in deskariji. Črka E – podobno kot v prejšnjih inventarjih – popolnoma obvladuje elektrika. F je rezerviran za fotografijo, film in folklorne skupine. Pod G se po-

javijo pričakovano številni pojmi gradbeništvo, grad in seveda gostilne, gore, gozdovi, pa godbe, glasbeniki in gledališče. Pod H je presenetljivo veliko hotelov, so pa v družbi hidroelektrarn in harmonikarjev. Črka I je presenetljivo polna igrač, ki jim delajo družbo izseljenci in izvir. Sledijo jezera, jadrnice in jabolka. Pod črko K še vedno kraljujejo konji in konjske vprege, pa kmetije, krave in kozolci, od industrije kovinska, rekreacijo predstavljajo kopalci, kopališča, promet kolesarji, umetnost pa kipi in kiparstvo. V naslednjem koraku srečamo nenavadno veliko letališč, lesa, pa tudi ladje in laboratorije in lovce ter lipicance. Med črkami na M so najpogostejši mostovi, pa tudi motorji, morje, mlini in – še vedno – množica. Sledijo le narodne noše. O obiluje predvsem z otroki in vsem, kar je povezano z njimi, sledijo še ovce, oranje in onesnaževanje, ki ga doslej skorajda nismo srečali. Pod črko P prevladujejo promet in njegove pomenske zveze, pa pristanišče, policija, ples, plaža, planinci (in zveze), veliko pevskih zborov, še vedno partizani in park. R je poln rušenja in ruševin, rudarstva, rib in ribičev ob rekah, pa tudi restavracij. Pod črko S nas zaradi duha časa ne presenečajo številna stanovanja in iz njih izpeljane pomenske zveze naselja, bloki, hiše, stolpnice, številni so še vedno spomeniki, pa seveda slovenski sneg, smučanje z vsemi zvezami in še slap. Imajo štorklje in šole kaj skupnega? T še vedno brni z zvoki traktorjev, tovornjakov, termoelektrarn in tekstilne industrije, se pa mednje že meša žužljanje tržnice in veseli hrup turizma. Črka U postreže z usnjarsko industrijo in urami, zelo pogost pa je tudi umor. Sledijo seveda vojaki, vlak in vodnjaki. Z je še vedno poln zastav. Na koncu je Ž poln žara, žetve, živinoreje, železarn, železnice, železniških postaj in žičnic.

Tako se nam – malo za šalo, malo zares – razkrijava poglaviti pojmi, ki so obvladovali neko naše življenjsko obdobje. Po kmečko bi lahko rekli: "Tu je polje, tu orji!" Filmskim raziskovalcem, pregledovalcem, pa tudi snovalcem je dano vedno več vsebin, ki bi jih bilo vredno dognati, domisliti in razkriti njihov pravi pomen.

Predvsem pa pričujoče delo pomaga temeljito omajati neprevidno zapisano trditev iz nacionalnega poročila o kulturni politiki Slovenije, da bi bilo treba presoditi, ali je šolanje specializiranih filmskih poklicev v Sloveniji sploh smiselno; da bi bilo morda treba razmisliti o štipendiranju v tujini (na primer v Pragi). Kdor koli ga je že zapisal, pač ne ve, koliko filmov in televizijskih oddaj naredimo na leto. Pa ima tudi državna statistika lahko dostopne natančne podatke! Če bi vedel, potem bi se moral najprej zgroziti zaradi dejstva, da na šoli ne smemo učiti vseh tistih filmskih poklicev, ki bi jih zaradi proizvodnih potreb že zdavnaj morali. Ko bodo na način, ki je sedaj pred nami, predstavljeni tudi akademski filmi in televizijski izdelki, bo še tako zagorski dvomljivcem lahko postalo popolnoma jasno, da je tudi šola – to je Akademija za gledališče, radio, film in televizijo – pomemben, uspešen in stalen producent filmov in televizijskih izdelkov, ki sodi v osrčje nacionalnega kulturnega programa.

Pesnik je zapisal: "Čim bolj se cilji bližajo, tem bolj se pota križajo!"

Tako se nam ob izpolnjevanju raziskanega, zapisanega in objavljenega filmskega gradiva vedno bolj živo kaže potreba po podobnih zapisih vsega, kar hrani nacionalna televizija. Šele v takšni celoti bodo sploh mogoče, verjetne in veljavne kakršne koli sodbe o slovenski filmski ustvarjalnosti!

Do tedaj pa želim, da bi vsaj delavcem Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije uspevalo redno objavljati sadove dela. Želim jim, da bi jim vsi, ki jim lahko pomagajo v domači ustanovi in v državnih ustanovah, kot so jim že doslej, še naprej stali v oporo. V imenu vseh, ki imamo film radi, se jim za trud, potrpežljivost in strokovno neoporečnost z vsem spoštovanjem zahvaljujem.

Igor Košir

Stane Granda, Prva odločitev Slovencev za Slovenijo - 1848, Ljubljana: Korenine 1999, 588 strani

V prostorih Kluba Nove revije na Cankarjevi v Ljubljani je bila februarja 2000 predstavljena knjiga dr. Staneta Grande z naslovom Prva odločitev Slovencev za Slovenijo. V knjigi je obravnavano leto 1848. Prav dogodkom v tem letu, še predvsem pa peticijskemu gibanju, je namenjeno delo, ki govori o dogodkih pred 150 leti, o času, ko se je oblast sprostita, ko je absolutizem padel in je nastopil čas demokracije ter večja svoboda za avstrijske narode, ko je bila dosežena svoboda govora, pisanja in združevanja, in ko so razgledani in izobraženi Slovenci sestavljali peticije in v njih izražali svoje želje po novi upravni organizaciji cesarstva ter prvič javno zahtevali združitev vseh Slovencev. Želeli so, da bi se dežele z večinskim slovenskim prebivalstvom povezale v enoto. Zavest o slovenstvu in tudi misel o Sloveniji je bila že pred letom 1848 izoblikovana v glavah in srcih narodno bolj ozavešenih posameznikov. V javnost pa je prišla po začetku marčne revolucije, ko se je slovenski nacionalni program v nekaj dneh razširil po deželah od Štajerske, Kranjske, Koroške do Primorske.

Knjiga je sestavljena iz dveh delov, in sicer iz uvodne študije ter objavljenih ohranjenih podpisanih peticij. V prvem delu nam avtor predstavi dogajanja leta 1848 v zvezi s peticijskim gibanjem. Uvodnega dogajanja pred letom 1848 zaradi pomanjkanja dejstev ni bilo mogoče pobliže prikazati, zato pa je izčrpno prikazan razvoj gibanja v revolucionarnem letu in širjenje le-tega, z vsemi opisi prizadevanj, da bi kar največ ljudi spoznalo in sprejelo idejo. Piše o zbiranju podpisov po slovenskih deželah ter o različnih odzivih in o pričakovanjih ter zahtevah do takratnih oblasti. Besedilo bogatijo kopije dokumentov o slovenstvu in željah po združitvi od pesmi Vodnika, Koseskega in